

ISTORIA BISERICII ROMANO-CATOLICE ȘI A MĂNĂSTIRII FRANCISCANE (PATERI) DIN FĂGĂRAȘ

PALKÓ SÁNDOR
palkofogaras@gmail.com
Biserica romano-catolică Făgăraș

L'HISTOIRE DE L'ÉGLISE ROMANO-CATHOLIQUE ET DU MONASTÈRE FRANCISCAIN (PATERI) DE FĂGĂRAȘ

RÉSUMÉ

L'église et le monastère franciscains de Fagaras s'inscrivent parmi les édifices monastiques transylvains fondés après l'inclusion de la Transylvanie dans l'empire d'Habsbourg, leur forme actuelle étant construite après l'incendie de 1760; elle a subi une série d'interventions au cours du XIX-ième et XX-ième siècle. L'importance de l'édifice est due dans une grande mesure au fait qu'il garde la planimétrie et l'élévation spécifiques aux monastères de la période baroque tardive, en étant l'un des importants ensembles de ce genre de Transylvanie. Cette importance est encore accentuée par la conservation presque intacte des plus importantes pièces du cloître, comme le réfectoire et la chambre du gardien, avec leur décoration en stuc, ainsi que par la présence de certains éléments de menuiserie de la période baroque.

Mots-clés: l'église, monastère, franciscains, baroque tardive, Făgăraș.

Făgărașul a fost și este un oraș special. Este unul dintre orașele care nu au nici o biserică în vechiul centru. Noi făgărașenii nici nu observăm acest lucru, dar dacă ne vizitează un turist străin care cunoaște câtuși de puțin situația din Transilvania cu privire la unele construcții de interes public – cum este și biserica –, observă imediat lipsa acesteia din centrul orașului (vorbesc de centrul vechi al Făgărașului).

De ce oare ? Din cauza cetății. Cetatea din Făgăraș a fost cândva un edificiu militar important. Stăpânii cetății nu suportau ca un alt edificiu construit din piatră și cărămidă și cu un turn înalt să adăpostească pe dușmanii care voiau să atace cetatea.

Din datele unui *Urbarium antiquum fiscale* reiese că înainte de secolul al XV-lea a existat o biserică cu trei naosuri și o mănăstire mai mică în Făgăraș, construită de cistercieni (sau iezuiți ?), undeva pe colțul dintre străzile Libertății și Doamna Stanca de astăzi. A fost o biserică fortificată (împrejmuțată cu zid de piatră și cărămidă), ca multe alte biserici din Transilvania. Mai mult ca sigur că cistercienii au activat și la Făgăraș, deoarece ei sunt prezenți atât în Brașov, cât și în Cârța.

În timpul Reformei, preoții (călugării) sunt alungați din oraș, biserica fiind preluată de lutherani și reformați, până la 1666. După anul 1666, până la 1704, a fost folosită numai de reformați, când, cu ocazia luptelor dintre curuți și labanți (revoluția lui Rákóczi), generalul austriac Rabutin ordonă distrugerea bisericii. Această biserică nu a fost refăcută niciodată (în stil asemănător este construită biserica reformată din strada Școlii).

După intrarea trupelor austriece în Transilvania, în anul 1686, ordinele religioase catolice profită de situația nou creată pentru recucerirea unui teritoriu, limitată anterior de legile restrictive din epoca Principatului. Odată cu armata imperială apar în principalele orașe din Transilvania membrii ordinelor iezuit și franciscan.

După anul 1687 vine la cetate Pater Melsing Athanáz (franciscan) din Brașov, ca preot militar, pentru a efectua servicii religioase și spirituale militarilor și ofițerilor din cetate. La 15 aprilie 1725, acest preot-călugăr franciscan este înputernicit de episcopul de Alba Iulia, Antalffy János, să fie la dispoziția tuturor credincioșilor catolici din Făgăraș.

În anul 1731, căpitanul Torockay János cere pentru familia lui un alt călugăr, și astfel vine la Făgăraș Pater Demeter Kelemen.

Istoria bisericii nu poate fi separată de cea a mănăstirii, întrucât ambele așezăminte au fost întemeiate în același timp, de aceiași călugări franciscani.

Nobilul Boér József din Berivoiul Mare, la 23 ianuarie 1735 donează franciscanilor curia lui din Făgăraș. În această curie au locuit primii călugări trimiși la Făgăraș: doi călugări-preoți și un călugăr simplu, acesta nefiind preot, starețul Pater Cziko Jeromos fiind unul dintre cei doi călugări-preoți.

Pe acest teren încep franciscanii să construiască biserica lor la data de 22 aprilie 1737, dată la care, în prezența provincialului Pater Bögozi László, este depusă piatra de temelie. În acest an s-a ridicat sanctuarul bisericii, cripta de sub biserică și o parte din mănăstire care asigura locuințele primilor călugări. Toate lucrările de construcții au fost coordonate de episcopul Sorger Gergely din Alba Iulia. Biserica a fost terminată în anul 1742, iar parterul mănăstirii în anul 1752.

Primul rând de înzeștrări - altare, orgă, haine preoțești, potire și trei clopote -, au fost donate de nobilul Boér Samuel, fratele lui Boér József din Berivoiul Mare.

La 31 mai 1760 în oraș izbucnește un incendiu devastator, când arde aproape tot orașul, inclusiv biserica și mănăstirea. În *Domus Historia* a mănăstirii este notat că ”*a ars acoperișul bisericii, altarele, statuile, icoanele și clopotele s-au topit (...). A ars școala și anexele gospodărești*”. La această dată este pomenită pentru prima oară existența școlii de pe lângă biserică.

Reconstrucția a început peste un an, la data de 11 martie 1761, și a fost terminată la 26 septembrie 1782, în forma ei actuală. Biserica este construită în stil baroc târziu. Inițial avea opt altare din lemn vopsit și aurit, în același stil. Astăzi mai sunt patru altare, deoarece celelalte, în decursul anilor, s-au distrus din cauza cariilor. Fiecare dintre aceste altare a fost donat de câte o familie mai înstărită. Pe fiecare există câte două picturi din aceeași epocă. La intrarea în biserică poate fi văzut un crucifix foarte frumos din secolul al XVIII-lea, din lemn, înalt de peste doi metri. De altfel, toate statuile existente în biserică, de mărimea naturală a unui om, sunt din lemn și au fost executate de meșteri din Tirol.

Ornamentația de ipsos de pe pereți a fost executată între anii 1930-1931 de călugărul franciscan Frater Györgyi Felicián și de sculptorul făgărășean Nagel Hugo.

În corul bisericii se află o orgă mecanică cu două manuale, 18 registre, fiind executată în 1895 de Angster József la Pécs, Ungaria. Este într-o stare de funcționare foarte bună.

Pe pereții interiori se pot citi numele celor patru evangheliști și al celor doisprezece apostoli. Tot acolo este și un ceas solar, care arată orele de la 8 la 15.

La început, în clădire a funcționat și o școală elementară, apoi, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, s-a construit o clădire nouă pentru școală confesională pe strada Tăbăcari nr. 11, clădire care există și astăzi.

O persoană marcantă în viața mănăstirii și a școlii catolice a fost Pater Simon Jenő, care timp de 32 de ani a locuit în Făgăraș, între 1876-1918. Pentru activitatea sa publică depusă, în anul 1887 a primit *Crucea de aur*, iar în 1895 *Crucea ordinului cavalerilor Ferencz József* de la împăratul Ferencz József I:

”P. Simon Jenő Ofm.

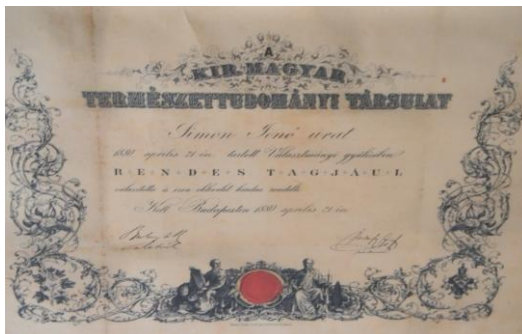
Noi, Franz Joseph I din voința lui Dumnezeu, împărat al Austriei, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, Dalmației, Croației, Slavoniei, Galiției, Lodomeriei și al Ilyriei, arhiduce al Austriei, mare duce al Cracoviei, duce al Lotaringiei, Salzburgului, Steyerului, Kärnthenului, Ucrainei, Bucovinei, Sileziei de Sus și de Jos, mare prinț al Transilvaniei, Markgravului din Moravia, graf princiar al Habsburgilor și al Tirolului, etc. etc., ne arătăm recunoștința față de credinciosul

nostru drag, P. Eugen Simon, paroh al Făgărașului și provincial al Ordinului Franciscan, recunoscând meritele sale depuse în slujba învățământului și în împrejurimile bisericii, îl numim cavaler al Ordinului Franz Joseph.

Certificăm autenticitatea prin semnătura propriei noastre mâini și contra-semnătura Cancelarului Ordinului Nostru.

Eliberat la Viena, capitală și oraș rezidențial pe 23 octombrie 1895, în al 47-lea an al guvernării noastre (semnături)”.

A fost ales și ca membru al Societății regale de științe ale naturii: ”Societatea regală a științelor naturii la sesiunea membrilor aleși din 21 aprilie 1880 îl alege ca membru al adunării pe **DI. Simon Jenő** și emite prezenta diplomă. Întocmit la Budapesta, la 21 aprilie 1880 (semnături)”.

Numărul credincioșilor romano-catolici din Făgăraș nu a fost niciodată prea mare:

1769 – 895 suflete;
1891 – 1.231;
1910 – 1.409;
1994 – 891;
2005 – 512;
2013 – 496.

Acești credincioși – din punct de vedere al naționalității –, sunt maghiari, români, germani, polonezi și italieni. Tocmai de aceea totdeauna ceremoniile bisericești s-au făcut cel puțin în trei limbi – maghiară, română și germană –, iar liturgiile solemne în limba latină. Așa se face și astăzi.

În decursul secolelor, ori de câte ori a fost organizată în cadrul bisericii sau a mănăstirii vreo serbare participau toate naționalitățile, se celebrau împreună și se simțeau bine unii cu alții. N-am citit nicăieri în arhivele noastre despre neînțelegeri interetnice sau interconfesionale. Sper din inimă să nu avem nici în viitor.

Sub biserică există o criptă, în aceasta fiind înmormântați mai ales binefăcătorii bisericii. Nu am găsit nicăieri dovezi că ar fi îngropați și călugări sau preoți de la această biserică.

Ceasul din turn a fost construit în 1891 de Mayer Károly, la Budapesta.

Încă un lucru interesant și totodată important trebuie menționat, anume: existența unui tunel care pleacă din partea de N-V a mănăstirii și ajunge la cetate. În decursul anilor am auzit de la bătrânii Făgărașului multe povești despre acest tunel, dar numai în anul 2007 am depistat intrarea sa. Cred că ar fi un lucru interesant și totodată și atractiv pentru turismul orașului dacă acest tunel ar fi redeschis pentru cei curioși.

MOBILIERUL BISERICII

Altarul principal – este lucrarea lui Balló József. În partea inferioară se poate vedea icoana *Sf. Treimi*, iar în partea superioară o scenă din viața Sf. Augustin. La acest altar este interesant faptul că partea de mijloc, unde se află pictura *Sfintei Treimi*, este rotativă. În spatele icoanei era statuia Maicii Domnului. În sărbătorile mariane se putea întoarce la 180 de grade și atunci credincioșii puteau să vadă statuia Sf. Fecioare. Astăzi, această parte din altar, datorită stării accentuate de degradare cauzate de carii, nu se mai poate roti.

După unii cercetători, această pictură este din secolul al XIX-lea, iar alții spun că a fost pictată pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ultima curățire și reparare a unor rupturi au fost executate de preotul Ferencz András în anul 1975.

Pictura din centrul altarului: *Sfânta Treime*

Amvonul – este donația lui Balló Antal, din secolul al XVIII-lea. În partea inferioară sunt pictați cei patru evangheliști, iar la mijloc chipul lui Iisus Christos cu crucea; partea superioară cuprinde statuia îngerului Mihail cu aripi, care stă peste diavol, învingându-l pe acesta. Atât ornamentația amvonului, cât și statuia, sunt bogat aurite.

Amvonul

**Îngerul Mihail luptând cu diavolul;
Christos cu crucea și gloriola**

Altarul Sf. Francisc de Assisi (secolul al XVIII-lea) – este donația lui Halmágyi István. În partea inferioară se vede apariția de la Alverna, iar în partea superioară Sf. Ștefan, regele Ungariei, oferind coroana și țara Sfintei Fecioare.

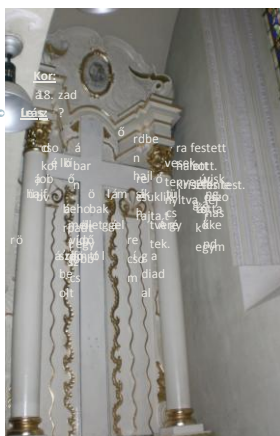
Altarul Sf. Anton de Padova (secolul al XVIII-lea) – este lucrarea lui Isekutz Antal și Gergely. În partea inferioară se poate vedea o scenă din viața sfântului, iar în partea superioară Sf. episcop Grigore Iluminatorul.

Tabernacol: vedere apropiată

Altarul Sf. Cruci – este donația lui Bisztrai József și Boér Karolina. Se poate vedea și stema familiei.

Acest "corpus" a fost pe acest altar până în anul 1992, însă cu ocazia reamenajării sanctuarului a fost montat la locul actual.

Pe lângă altarele enumerate mai sus, în biserică au mai existat și alte altare care în decursul veacurilor s-au distrus. Cel din stânga este șters, iar cel din dreapta o reprezintă pe Sf. Tereza cea Mare din Avilla.

Sf. Gheorghe luptând cu balaurul (secolul al XVIII-lea), a fost în partea superioară a unuia din altarele de la care provin și cele două tablouri de mai sus.

Sf. Agneta (secolul al XVIII-lea)

"Ecce Homo". Isus în fața lui Pilat. Autorul este necunoscut și este datat la începutul secolului al XIX-lea.

Crucifixul de la intrare datează din secolul al XVII-lea. Este sculptat dintr-o singură bucată de lemn și are dimensiunile: I – 180 cm, LA – 130 cm.

Sf. Ana cu Fecioara Maria

Pictura din stânga, din secolul al XVIII-lea, provine de la fostul altar Sf. Ana. După ce s-a distrus altarul, a fost achiziționată statuia din dreapta.

Crucifix franciscan cu aripi: este un crucifix frumos din secolul al XVII-lea, cu înălțimea de 110 cm și lățimea de 55 cm.

”Dimineața foarte devreme în ziua de 15 septembrie 1224, în timp ce Francisc se ruga într-un loc retras al Muntelui văzu coborând din cer un Serafim care avea șase aripi luminoase, două la spate, două la șolduri și două la picioare. Aripile lăsau să se vadă imaginea unui om crucificat. Francisc rămase uimit deoarece știa prea bine că durerile pătimirii nu se împacă deloc cu beatitudinea unui Serafim”. Prin intermediul stigmatelor, Sf. Francisc se identifică cu Christos nu doar spiritual, dar și în mod fizic. Verna a fost pentru el muntele Tabor al schimbării la față, dar și Golgota suferinței.

Dante Alighieri, în cântul XI al *Paradisului* (vv. 106-108), va spune: *”pe unde-n munți Cristos mântuitorul îi dăruie stigmatel preasfinte și pân’ la moarte le simți fiorul”.*

Statuia lui Christos cel înviat

Are înălțimea de 68,5 cm și este din anul 1865, fiind inscripționat la baza statuii următorul text: ”*Sauer György curator és syndicus – 1865*”.

Pictura de pe peretele din față surprinde în dreapta o scenă din viața Sf. Elisabeta, regina Ungariei – ”*Minunea rozelor*” –, când pâinile duse pentru ajutorarea nevoiașilor s-au transformat în mod miraculos în trandafiri, iar **blazonul** din mijloc reprezintă locurile sfinte din Ierusalim, acestea fiind în custodia călugărilor franciscani.

În stânga este reprezentată adormirea Sf. Francisc – în prezența confracților săi, în momentul trecerii sale la cele veșnice –, sufletul Sfântului Francisc fiind înălțat la ceruri.

Picturile de mai sus, precum și stucaturile de pe pereții bisericii sunt operele confratelui franciscan György Felicián și ale artistului local Nagel Hugo.

Orga – este donația lui Pater Simon Jenő și a fost construită de Angster József, în anul 1895. Are două manuale, 16 registre și 3 cuplaje la pedale. Aceasta este, cronologic, a treia orgă din istoria bisericii. Prima a fost donația lui Boér Samuel, dar la catastrofa incendiului din anul 1760 a ars.

Pater Márton Lajos, în anul 1872 face comandă pentru o orgă nouă la Brașov, unde exista atelierul de construcție de orgi al lui Nagy József. Această orgă avea 11 registre, plus o cuplă la pedală. În acel timp era considerată o orgă bună.

În anul 1894 Pater Simon Jenő făcea comandă pentru realizarea unei noi orgi, la Pécs (Ungaria), în atelierul lui Angster József. Aceasta a fost gata și dată în folosință în anul 1895 (P. Simon Jenő în anul 1894 serba jubileul de 25 ani de preoție și ca semn de mulțumire lui Dumnezeu le-a oferit făgărășenilor această orgă). În 1921 a fost curățată și acordată de Wegenstein Lipót și fiul său, constructori de orgi din Timișoara.

În anul 1992 au fost făcute reparații curente de Molnár József din Oradea, iar în 2013 a fost necesară o intervenție capitală, deoarece în decursul anilor a fost atacată de carii și multe fluieri și cuplaje din lemn s-au distrus complet. S-a făcut tratare contra cariilor, iar piesele distruse au fost schimbate în întregime. Restaurarea a executat-o Bors László din Tușnadul Nou, jud. Harghita. Este un instrument valoros, cu niște sunete superbe, pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru delectarea oamenilor. În bisericile romano-catolice orga este instrumentul cu care în timpul liturgiilor sunt acompaniate cântecele.

MĂNĂSTIREA

Este o construcție obișnuită, din secolul al XVIII-lea, cu bolți foarte frumoase. A fost proiectată într-o formă pătrată, cu o curte interioară și coridor de jur-împrejur, și la parter și la etaj, cu arcade deschise spre interior. În anul 1890 spațiul dintre arcade a fost zidit cu câte o fereastră, devenind astfel un coridor închis. Reflectă stilul de construcție din vremea respectivă, fără niciun element aparte.

Între anii 1770-1880, o parte dintre seminariștii franciscani învață la această mănăstire.

Au fost construite bolți frumoase atât la coridor, cât și la etaj.

Mobilierul din sacristie a fost executat de meșteri din Făgăraș, la începutul anilor 1900.

Frumoasa cameră de mai jos aparține de locuința starețului mănăstirii. Pe tavan se văd trei monograme: Maria, Iisus și Sf. Iosif

În curtea interioară – în formă pătrată (cuadrat) –, există un ceas solar, iar pe pereți sunt inscripționate numele celor patru evangheliști și ale celor doisprezece apostoli.

Naosul – vedere generală de la altar

Sf. Fecioară cu pruncul Iisus

Inima lui Iisus

Statuile sunt din lemn și au fost achiziționate din Tirol (Austria) la începutul anilor 1900.

Sfânta Tereza de Lisieux

Tereza a Pruncului Iisus și a Sfintei Fețe (Therese Martin, născută la Alençon, în Franța, în anul 1873 și moartă în 1897), a dat scurtei sale existențe amprenta inegalabilă a surâsului, expresie a acelei bucurii suprapământești, care potrivit cuvintelor sale *”nu constă în obiectele care ne înconjoară, dar se află în locul cel mai profund al sufletului”*.

Papa Pius al X-lea, care a început procesele canonice, a prevăzut că va fi recunoscută drept *”cea mai mare sfântă a timpurilor moderne”*.

Sf. Anton de Padova (1195-1231)

Fernando Martins de Bulhões, cunoscut ca Sfântul Anton de Padova sau Sfântul Anton de Lisabona, O.F.M. (n. 15 august 1195, Lisabona, Portugalia – d. 13 iunie 1231, în apropiere de Padova), a fost un preot catolic portughez și un călugăr al Ordinului Franciscan. A fost canonizat la 13 mai 1232, la mai puțin de un an de la deces, iar la 16 ianuarie 1946 a fost proclamat Doctor al Bisericii. Liturgic, este comemorat la 13 iunie, în fiecare an.

CAPELA DIN CETATE

Atât în cetatea veche, cât și în cea actuală, se găsea și un paraclis, care pe vremea stăpânirii voievozilor români a fost ortodox. Paraclisul din castel a fost apoi transformat după credința stăpânitorilor vremelnici. Între anii 1464-1526 a fost paraclis catolic, iar pe timpul lui Ștefan Majlat a fost transformat într-unul calvin, rămânând astfel până la finele veacului al XVII-lea.

Doamna Stanca, pe durata șederii sale în castel, a avut paraclis în biserica ortodoxă zidită de Mihai Viteazul.

În timpul lui Gavrilă Bethlen, castelul suferind transformări la etajul al II-lea, în turnul din stânga de la intrare s-a construit o cameră specială pentru Paraclis. La festivitățile deosebite s-a folosit pentru cultul calvin și sala cea mare, Sala Dietei, în care s-a zidit și un amvon de piatră, încreștându-se anul 1639.

Paraclisul castelului, după o însemnare găsită pe o bucată din stema unei familii nobile, a fost transformat în capelă catolică la 1700. Această capelă a fost deservită de călugări franciscani până la 1739, în care an s-a zidit mănăstirea din oraș.

La 1759, probabil din cauza numărului mare de ostași catolici din castel, sala cea mare s-a transformat în capelă militară catolică. Lucrările de amenajare și înzestrare au durat până la 1768, sub îngrijirea și u sprijinul comandantului garnizoanei de atunci, colonelul Joan de Orinerman (??).

Din această sală, transformată și în sală de judecată pe întreaga durată a inchiziției din veacul al XVIII-lea, condamnații se urcau în camera de tortură de alături. Tot din sală se puteau urmări și efectele *Fecioarei de Fier*. Se mai văd și azi camerele, intrările și locul cu gura de canal unde era instalată *Fecioara*.

După plecarea ultimei unități militare din castel în anul 1910, în această capelă s-a oficiat serviciul religios, anual, numai de două ori.

În 1918, castelul trecând în proprietatea Ministerul de Război al României, capela a fost pusă la dispoziția cultului ortodox, iar fundalul vechiului altar catolic,

lucrat la anul 1759, a fost transformat în iconostas ortodox. Locul altarului a fost mutat de la miazănoapte la miazăzi. Sub vechiul altar s-au găsit oseminte omenești.

Primul serviciu ortodox s-a celebrat în curtea cetății la 1 iulie 1919, special pentru prizonierii români reînțorși din captivitate. De la anul 1926 a fost exclusiv capelă militară. Serviciile religioase erau oficiate de confesorul garnizoanei ori de preoți militari ai unităților din cetate¹.

Bibliografie:

A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása, Budapest 1902.

BENKŐ Samú, DEÁK Tamás, SZABÓ Attila, *Rétyi Péter naplója*, Bukarest, Kriterion, 1983.

BINDER Pál, *Közös múltunk*, Bukarest, Kriterion, 1982.

BOROS Fortunát P. dr., *Az erdélyi ferencesek*, Szt. Bonaventura- Kolozsvár. Brassó füzetek 1994/6 sz.

Domus Historia Fogaras, I-II kötet.

Egyházi Levéltár – Fogaras.

Făgăraș 700. Pagini de istorie, București, Editura Arta Grafica, 1991.

GYÖRGY József, *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár, Szt. Bonaventura, 1927.

MOLDOVÁN Gergely, *A románság*, Nagybecskerek, 1896.

Művelődés, 1994/9.sz.

Pallas Nagylexikon.

Révai Lexikon.

ABALINTOAI EI, Lucian, *Stigmatete Sf. Francisc de Assisi* (accesat: 16.02.2011).

¹ Muzeul Țării Făgărașului "Valer Literat" – Biblioteca-fond documentar, *Dos. nr. 558*, f. 9-10.